

Vad är det som heter queeraktivism i Norge och Sverige? Lokala variationer i en internationell diskurs

Jan Wickman

I denna artikel vill jag dryfta vad det löst definierade begreppet queer innebär i ett aktivistiskt sammanhang i Norge och Sverige. Hur har begreppets teoretiska, politisk-aktivistiska och tematiska aspekter blivit betonade i det som benämns som queeraktivism av dem som benämns som queeraktivister i de två länderna? Den geografiska avgränsningen i denna frågeställning lyfter fram den lokala (nationella) kontextens betydelse för utformningen av tillämpningar av en internationell diskurs som queer. Jag vill diskutera norsk och svensk queeraktivism sida vid sida dels för att se hur den skandinaviska queeraktivismen förhåller sig till de diskurser med angloamerikanskt ursprung som den refererar till och dels för att undersöka variation inom Norden. I de följande inledande avsnitten specificeras dessa frågor innan en presentation av materialet leder till den empiriska diskussionen.

Radikalt, queerteoretiskt och/eller icke-heterosexuellt?

När aktivister och forskare i USA och Storbritannien för drygt tjugo år sedan gav det tidigare glåpordet queer en ny teoretisk och politisk betydelse undveks strama definitioner för att det nya begreppet skulle vara politiskt dynamiskt och konsekvent med den poststrukturalistiska queerteorin (t.ex. Butler 1993; Warner 1993; Halperin 1997; Rosenberg

2002, 11). Efter mångahanda tillämpningar i varierande sammanhang har det blivit allt otydligare i vilken grad begreppet queer har en allmängiltig betydelse. Ett eller flera av tre element, vilka kan betonas på olika sätt, återkommer emellertid i de flesta karakteriseringar av queer: ett grundlag i det poststrukturalistiska tänkande som benämns queerteori, en utmanande och radikal aktivistisk diskurs och praktik och/eller en tematisering kring icke-heterosexualitet. Vi kan tala om queerperspektivets tre aspekter: den teoretiska, den politisk-aktivistiska och den tematiska (eller kulturella) aspekten (Berg & Wickman 2010, 63–64, Wickman 2010). Detta förslag handlar inte om att cementera en indelning av queer i akademiskt arbete, politisk aktivism och icke-heteronormativt sexuellt begär och/eller praxis (inkluderande en livsstil eller en [sub]kultur som bygger på dessa) utan olika kombinationer och betoningar av de tre aspekterna karaktäriserar ofta queer i alla dessa tre kontexter. Således har olika former av aktivism kallats queera med utgångspunkt antingen i att de tillämpar queerteoretiska insikter, att de uttrycker en kompromisslös och normkritisk motståndsposition eller bara för att det rör sig om icke-heterosexualitet så att skillnaden till HBT-politik blir liten, ibland närmast obefintlig.

Samtidigt är det av betydelse att queeraktivismen uppstod som en reaktion på de tillspetsade attityder som följde AIDS-krisen och den då rådande gaypolitikens otillräcklighet i den situationen. "Bristen" på

SQS
1–2/2012

1

Queerskopi
Artiklar

Jan
Wickman

definition av begreppet queer har bidragit till att man har fortsatt försöka ringa in det specifika i queer genom att presentera det som en motsats till homorörelsens identitetspolitik och den strävan mot assimilering och respektabilitet som denna förknippas med (Rand 2004, 289).¹

I den här undersökningen får bruket av termen queer definiera den aktivism som jag vill studera. Queeraktivism är här det som kallas queeraktivism på fältet. Jag frågar hur de tre aspekterna betonas i aktivisters förståelser av queer. Vad innebär det queerteoretiska inflytandet i aktivismen? Vad går den radikalitet som sägs karaktärisera (eller förväntas karaktärisera) queer ut på? Är eller bör queeraktivism vara fokuserad (enbart) på samkönad sexualitet som brott mot heteronormen? Hur konstrueras queer i relation till HBT-politik? Utgående från dessa frågor har jag identifierat fyra typer eller stilar av queeraktivism i de två länderna: tidig radikalism från skiftet av 1980-/1990-talen, queerteoretiskt präglad organisationspolitik, vardagspraxis och kulturverksamhet med diskursiv förnyelse som mål och aktivism med ett konfliktperspektiv.

Internationella diskurser i nationella sammanhang

Queerperspektivet är nu uppenbart i en fas där det letas efter nya utvecklingslinjer (Berg & Wickman 2010, 109–115). Några av de framträdande nyare diskussionerna går ut på att undersöka den internationella queerdiskursens relation till lokal kontext för att genom analys av den internationella variationen skapa nya perspektiv på begreppet och perspektivet queer (se Carlsson & Wickman 2011; Juvonen 2011).

¹ Dock händer det i denna gränsdragning att teoretiskt tänkande och radikal sexualpolitik inom den tidiga gayrörelsen på 1970-talet försummas och element som redan ingick i den, blir presenterade som nya i samband med queer bara för att de inte hade varit särskilt synliga åren omedelbart innan queer introducerades (t.ex. Seidman 1997, 114–138, Andersen 2009).

Språk, kultur och politiska förhållanden utgör alltid referensramar av stor betydelse för hur queerteorin läses, hur queerbegreppet tolkas och hur det queerpolitiska perspektivet formar sig och utvecklas i en specifik kontext. Olika politiska, sociala och kulturella omständigheter gör olika frågor viktiga och ger olika möjligheter för aktivism.

Tidigare uppmärksammades huvudsakligen skillnaden mellan villkoren för en queerdiskurs i västliga och icke-västliga samhällen (t.ex. Cruz & Manalansan 2002; Oswin 2006). Variationen inom den såkallade västliga kultursfären har börjat bli mera grundligt diskuterad först under senare år. Då har europeiska förståelser av queer kontrasterats mot det amerikanska "originalet" och särskilt den östeuropeiska situationen i samhällen präglade av mera offensiv homofobi diskuterats i förhållande till sexualpolitik i Västeuropa och USA (Downing & Gillett 2011; 2012; Kulpa & Mizielska 2011). I denna artikel vill jag bidra med ett skandinaviskt exempel till denna forskning som synliggör queertänkandets växelverkan med sociala, politiska och kulturella referensramar.

Nationer är inga givna helheter utan "föreställda gemenskaper" (Anderson 1983). Det har kritiskt varnats att ett oreflekterat bruk av nationella enheter som kontexter för diskussion om queer kan bidra till återskapandet av betydelsen av nationen som viktig referensram för tänkandet (Liinason 2007; Dahl 2011). Samtidigt organiseras dock mycket verksamhet i praktiken och en del debatter förs på nationell nivå i relation till en viss statlig politik. Då uppstår det nationella *sociala fält* som trots betydande samverkan internationellt och variation inom landet också präglas av en viss nivå av diskursiv (semi)autonomi (Bourdieu 1984, 113–120; 1993). Därför vill jag diskutera Norge och Sverige som konkreta och praktiska referensramar för diskurser och aktivism men samtidigt observera det som ifrågasätter nationen som den primärt betydelsefulla lokala kontexten.

Norsk och svensk kontext för queeraktivism

När varianter av queer i USA och Norden diskuteras, yppar sig ofta först omständigheter i Norden som antas motverka en radikal sexualpolitik. Det faktum att de nordiska samhällena är betydligt mindre än det amerikanska har säkert en betydelse. Den lilla skalan antas ofta bidra till den benägenhet till konsensustänkande som ofta betraktas utmärkande för Norden (t.ex. Ambjörnsson 2006, 173).

Graden av urbanitet är också väsentlig. I större samhällen förekommer flera stora metropoler och i Norden liksom annanstans är queer i betydande grad ett urbant fenomen. Storstadens populationsvolym, heterogenitet och möjligheten till anonymitet skapar förutsättningar för individer och grupper att lösgöra sig från traditionella gemenskaper och föreställningar (Giddens 1991). Därför är det urbana sammanhanget också både ”associerat med föreställningen om möjligheten till en mångfald av sexuella handlingar och identiteter” och uppfattas som en förmånlig grogrund för nyskapande aktivism (Nordin 2007, 33; Wasshede 2010, 73; Brown 2000; Sandström, Lundh & Fielder 2009, 41–42). Det krävs en kritisk massa för att radikala aktivister kan bilda grupper i vilka de tillsammans kan oberoende utveckla en egen köns- och sexualpolitisk diskurs. Den mera provocativa aktivism och kultur som ibland betraktas som utmärkande för stora samhällen som USA återkommer huvudsakligen i supermetropolerna, medan angreppssättet på mindre orter inte nödvändigtvis skiljer sig så mycket från det i Norden (Wickman 2008).

I både Norge och Sverige har det antagits att långvarigt socialdemokratiskt styre eller inflytande i statsmakten har ytterligare bidragit till att relationen mellan myndigheter och medborgaraktivism i allmänhet men även queeraktivism i synnerhet ofta inte präglas av konfrontation på samma sätt som i USA eller Stor-Britannien (Ambjörnsson 2006; Bolsø 2010).

Särskilt kvinnorörelsen med dess framgångsrika statsfeministiska mål och förtecken har utgjort en inflytelserik förebild för homorörelserna i Norden och utgör ett viktigt element i queeraktivismens handlingsmiljö (Löfström 1998). I Sverige där feministisk diskurs har en synlig plats i offentligheten har även queerfältets självförståelse präglats av en särskild betoning av queer som feminism (Rosenberg 2002; Kulick 2005a).

De reforminriktade homorörelserna har varit framgångsrika i Skandinavien. Även utan den synlighet som homogemenskaper hade haft i stora metropoler i USA och Storbritannien, hade de redan på 1990-talet bidragit till betydande juridiska reformer (Plummer 1998; Löfström 1998). Medan queerperspektivet i USA beskrivs som en reaktion på en gaypolitisk återvändsgränd i AIDS-krisen, förde epidemin i Norden även till ökat samarbete mellan homoaktivister och myndigheter. De lobbyinriktade homorörelserna i Skandinavien skördade snart en av sina största segrar dittills, lagarna om registrerat partnerskap. Även om dessa blev kritiserade både för att upprätthålla en skillnad och ojämställdhet mellan hetero- och homosexuella och för att reproducera dominerande tvåsamhetsideal, signalerade de också, för första gången, ett offentligt, institutionaliserat erkännande av samkönade förhållanden och utgjorde i det avseendet en betydande symbolisk vattendelare. (t.ex. Rydström 2008; Andersen 2009)

När queerbegreppet några år senare introducerades i Norden, präglades situationen alltså inte längre lika starkt av homonegativa diskurser och en homopolitisk kris. Detta kan ha bidragit till det att själva queerbegreppet, särskilt i Sverige, under en lång tid varken entydigt associerades med dess radikala politiska aspekt eller innebar något kategoriskt avståndstagande från homopolitik. Redan före ordet togs i bruk hade dock queerinfluerade politiska idéer och former av aktivism landat även i Norden som inte hade undgått de kalla vindar som internationellt följde AIDS-krisen (se t.ex. Svensson 2007).

Samtidigt som det i små samhällen som de nordiska kan noteras omständigheter som kan betraktas som ogynnsamma för uppkomsten av en radikal sexualpolitik, påverkas bilden å andra sidan av att queerdiskurserna och -nätverken är internationella. I en globaliserad debatt har aktivister i små länder tillgång till idéer som har formulerats i andra sociala sammanhang och deltar över riksgränser i meningsutbyten i vilka dessa idéer utvecklas. Dessutom ger en relativt tillåtande köns- och sexualkultur utrymme för utveckling av den politiska agendan i Norden (Duyvendak & Adam & Krouwel 1999). Frågor om balansen mellan det internationellt gemensamma och det lokalt specifika blir således komplicerade.

Norden betraktas ofta av utomstående som enhetlig och bestående av sexualpolitiskt liberala samhällen, i ordets mera traditionella bemärkelse: toleranta och tillåtande (t.ex. Plummer 1998). Inom Norden har diskursen om en frihetlig och frisinnad sexualitet inte varit entydig men den har (likt könsjämsliddhet) likaväl i viss utsträckning blivit en del av nationella självbilder (t.ex. Røthing & Svendsen 2009). Detta har dock präglat Sverige (och Danmark) en längre tid än Norge. Tidigt införande av sexualundervisning i skolorna snart efter andra världskriget samt liberala bestämmelser gällande pornografi på 1960- och 1970-talen har bidragit till Sveriges internationella rykte om sexpositiva attityder (Arnberg 2009). Homosexualitet avkriminaliserades i Sverige jämförelsevis tidigt, 1944 (1930 i Danmark) och även i fortsättningen utvecklades det svenska samhället som en friare miljö för homosexuella än många andra länder. Norge har däremot senare gått igenom en snabb utveckling. Längre var landet (liksom Finland) betydligt mera konservativt i frågor om sexualitet än sina grannar. Exempelvis avkriminaliserades homosexualitet i Norge så sent som 1972. Situationen ändrades dock snabbt under de följande två årtionden. I början av 1990-talet stiftades redan registrerat partnerskap i samma våg med Sverige och Danmark. Landet var till och med det första i Norden att införa könsneutralt äktenskap i januari 2009 (Andersen 2009).

Den konstellation mellan Norge och Sverige i vilken grundläggande likhet i sociala, kulturella och politiska referensramar kombineras med betydande olikheter i bakgrunden till dagens köns- och sexualpolitiska situation som beskrivits ovan, utgör en fängslande utgångspunkt för en diskussion om varianter av queer i de två länderna.

Efter materialpresentationen nedan tas i de följande avsnitten först upp en betydelsefull skillnad i queerterminologin i Norge och Sverige. Sedan presenteras fyra varianter eller stilar av queeraktivism som på olika sätt kombinerar queerbegreppets teoretiska, politiska och tematiska aspekter i dessa länder. Före slutdiskussionen avslutas den empiriska genomgången med en kort reflektion över en växande betoning av intersektionalitet som kan accentuera distinktionen mellan HBT- och queeraktivism.

Material

Den här artikeln ingår i en undersökning om queeraktivism i fyra nordiska länder som bygger på ett skiftande material ur olika queergruppers publikationer i tryck och på Internet kompletterat med intervjuer med åtta aktivister i varje land. Det begränsade antalet intervjuer är avsett som en första orientering till det queeraktivistiska fältet i varje land och kan inte förväntas skapa en heltäckande bild. (Begränsningen behövdes för att hålla materialet hanterligt inom de givna ramarna för undersökningen av fyra länder.) I denna artikel illustreras dock observationerna i stor utsträckning med hjälp av citat just ur intervjuerna vilka utgör ett koncentrerat material och är därför tacksamt i det kompakta artikelformatet.

Informanterna har valts utgående från en läsning av det skriftliga materialet och deltagande i queerevenemang samt rekommendationer av både queerforskarkolleger i de två länderna och aktivister som jag har talat med. Målet har varit att täcka så många typer, stilar och miljöer

inom aktivistfältet som möjligt. Både i Sverige och i Norge avböjde en framstående queerakademiker som många deltagare och kontakter hade pekat ut som en central gestalt inom queeraktivismen, att delta i undersökningen, huvudsakligen med hänvisning till att de inte ansåg att de kunde kalla sig aktivister.

Med ett undantag har de intervjuade i Norge och Sverige velat uppträda med eget namn. De i Norge verksamma aktivister som intervjuats är Stian Antonsen som varit aktiv bland annat i organisationen *Skeiv Ungdom*, de kända aktivistiskt engagerade forskarna Agnes Bolsø och Heidi Eng, Reidar Engesbak som har en mångsidig aktivisthistoria och är numera DJ och redaktör i den norska tidningen *Blikk*, journalisten och faktaboksförfattaren Siri Lindstad, Kaja Glenne Lund som är en av de drivande krafterna i gruppen *Oslo queer*, Tarald Stein, författare som vid intervjutidpunkten var transpolitisk ansvarig i *Landsforeningen for lesbisk og homoseksuell og frigjøring LLH* och Stine Helena Bang Svendsen, forskare med brett aktivistiskt engagemang i *Skeiv Ungdom* och *LLH*. I Sverige intervjuades de kända aktivistiskt engagerade forskarna Ulrika Dahl, Pia Laskar och Tiina Rosenberg samt Frida Darj som vid intervjutidpunkten var ordförande för *RFSL Ungdom*, Lasse Långström aktivist med mångsidigt engagemang framförallt på kulturfältet i Göteborg, forskaraktivisten Mika Nielsen, Hanna Wildow som vid intervjutidpunkten var en drivande kraft bakom queerarenan *Högkvarteret* och en person som ville förbli anonym från Malmö.

Homo, queer... och skeiv

Det finns en skillnad mellan den norska och svenska queerterminologin som har stor betydelse för hur begreppet queer gestaltas på olika sätt i de två länderna. I Norge populariserades i början av 2000-talet ordet *skeiv*, ursprungligen som en översättning eller inhemsk motsvarighet till

queer. *Skeiv* betyder ”skev”, ”sned” eller ”på tvären” och ordet kan tänkas förmedla något av det öppna godtagande av en position som avvikande och den oppositionella motståndssattityd som ingår i queerperspektivets politisk-aktivistiska aspekt, även för en publik som inte är införstådd med det engelska ordets historia. I Sverige där en översättning av queer, ”pervo”, har presenterats men inte slagit rot, har ordet queer ibland betraktats som intetsägande när det brukas på svenska (Östergren 2005; Rosenberg 2006, 73; Ambjörnsson 2006, 214).

Dock har det inte varit enkelt att översätta queer (Berg & Wickman 2010, 90–92; jmf. Kekki 2006). ”Skeiv” är inte i utgångspunkten ett nedsättande ord som skulle ha tagits i besittning på samma sätt som ”queer”. Britt Andersen med flera (2004) ansåg därför ordet ”skeiv” ha liknande svagheter som de svenska forskarna har sett i bruket av det främmande ordet ”queer” i det svenska språket.

”Skeiv” har inte den samma förhistorien som ”queer” har haft på engelska. [...] Det har traditionellt ingen konnotation till homosexualitet. Delvis därför är det problematiskt att använda ordet ”skeiv” politiskt. Ordet kommer troligen inte att kunna utföra den underminerande och upplösande uppgiften som ”queer” har gjort i det angloamerikanska språket, eftersom en på norska faktiskt frivilligt måste gå omvägen för att införa ett marginaliserande begrepp. (Andersen et al 2004, 14)²

Skeiv har med tiden i Norge blivit det ord som blivit populärt och förlorat något av den avsedda kritiska udden medan bruket av queer idag mera effektivt signalerar engagemang i queerperspektivets teoretiska och/eller politisk-aktivistiska aspekt. I intervjun sammanfattar Stian Antonsen det som också blivit mitt intryck: begreppsdifferentieringen i Norge har bidragit till att upprätthålla queerbegreppets utmanande karaktär.

2 Norska citat har översatts till svenska av JW.

Skeiv har ju på ett sätt blivit taget in i värmen. Det är inget farligt uttryck längre för många. Det har för många blivit synonymt med homo [...]. Det har blivit taget in i alla dessa kommersiella festivaler [*Skeive dager* och *Skeive filmer*] och saker som man kan köpa som är *skeive*. Så *queer* blir fortsättningsvis använt av dem som på ett sätt har en medveten relation, som tänker mera queer [...] som på ett sätt är en del av ett slags queermiljö, om det finns [...]. Och så har man ju homo mitt i allt det här, och distansen från *skeiv* till homo är väldigt kort. Så kanske *skeiv* ibland ligger närmare homo än det ligger queer, faktiskt. Medan andra gånger blir *skeiv* använt medvetet, särskilt bland unga tjejer som talar om hur de är *skeive* och så vidare. Och det kan bli använt som ”lesbisk” men det kan också bli använt som [...] ett lite mera öppet begrepp. Det är mest unga människor som använder det medvetet som ett begrepp som har mera täckning som tillåter identifikation i mycket flera riktningar. (Intervju, Antonsen)

Bruket är givetvis inte helt konsekvent. Det händer fortfarande, men mera sällan, att *skeiv* används nästan synonymt med *queer* (se t.ex. Bolsø 2010).

Radikalism vid 1980/90-talsskiftet

När queers intåg i Norden spåras tenderar man i litteraturen, särskilt den svenska, ofta att fokusera på termen queer, vilket leder till att det akademiska perspektivet kommer i fokus eftersom det uppenbarligen var forskarna som först i började bruka termen i större utsträckning (Kulick 2005a). Begreppet queer slog på detta sätt igenom i Sverige vid mitten av 1990-talet och i Norge kring millennieskiftet (se nedan). Utmanande aktivism som motsvarar queerbegreppets politiska aspekt med uppenbara likheter med och intryck av queerrörelsens utbrott i USA ägde dock rum både i Norge och i Sverige redan vid 1980/90-talsskiftet.

I intervjun berättar till exempel Reidar Engesbak som har en lång aktivisthistoria i Norge om sitt engagemang i gruppen *Rosa rebeller*. Precis som *Queer Nation* i New York tog även denna grupp intryck av den radikala AIDS-aktivistgruppen *Act Up* för ett bredare queerpolitiskt engagemang som blir definierat genom en gränsdragning mot en homorörelse som beskrivs som mera inriktad på konventionell lobbypolitik gentemot myndigheter.

Vi var väldigt inspirerade av *Act Up* från Staterna, men vi använde det till mycket annat än HIV- och AIDS-frågorna. För det som vi saknade hos homorörelsen var ju att vara synlig, utåt. För det blev väldigt mycket sådan lobbyrörelse [i homorörelsen] och det blev mycket mera mysigt, att man stod ute på Karl Johann och delade ut väfflor och snackade om hur fint det är att vara homo (skratt). (Engesbak, intervju 2009)

Rosa rebeller demonstrerade i stället både i cruisingparker i Oslo och på Lejongården utanför Stortinget där de brände ett ”homohus” byggt av pappplådor eller lade sig ner på marken med *Act Up* -plakat och gjorde detta för att maximera uppmärksamheten under den veckan då Nobels fredspris utdelades åt Dalai Lama år 1989; de utförde graffiti och många andra aktioner. Radikaliteten markerade tydligt ett avstånd från den norska homopolitik som hade blivit rådande när den började drivas som en fråga om lika rättigheter i relation till parförhållanden (se Andersen 2009). Detta kunde dock inte uttryckas med hjälp av begreppsanvändning eftersom termen queer eller någon motsvarighet inte då var i bruk. Engesbak betraktar alla de öppna begrepp som nu används – queer, *skeiv* eller tal om samkönat begär – som spännande och inspirerande, men under *Rosa rebellers* tid sprayade de på väggarna ”Ung, stolt och homo!”

När Pia Laskar, svensk queerforskare med lång karriär och aktivistbakgrund, diskuterar queeraktivism, betonar hon – med hänvisning till Benjamin

Shepard och Ronald Hayduks (2002) definitioner – det utmanande samt en anknytning till den anarkistiska traditionen. ”Spektakulära, mediala, teatrala direktaktions- civilolydnadsaktivistiska former. Det är vad jag associerar med queer”, säger hon och tillägger att man i aktionerna ofta bryter mot lagen. Laskar hör också till dem som betonar att det såväl internationellt som i Sverige, väl innan själva ordet togs i bruk, fanns aktivism som ”klockrent” motsvarade denna definition av queer som baserar sig på begreppets politiska aspekt. (Se Laskar 1996; 2003.) Som svenska exempel från början av 1990-talet nämner hon flera HIV-aktioner i den amerikanska *Act Up*-gruppens anda – ibland även under namnet *Act Up Stockholm*. Hon tar dock upp även aktioner som särskilt lesbiska utförde. Exempelvis sammankallades fyrtio kvinnor snabbt för att ockupera en TV-studio under en längre direktsändning efter att programledaren hade kommenterat några lesbiska gäster på ett nedsättande sätt efter att inslaget med dem var över och de hade lämnat studion.

I Laskars berättelse framstår dock den tidiga queeraktivismen inte lika tydligt som i Engesbaks i ett motsatsförhållande till homorörelsen utan gränserna är mera flytande. Å ena sidan utgör snabba, spontana aktioner (såsom TV-studioockupationen) som förbigår ”hela den här föreningspolitiken”, ett uttryck för det queera. Samtidigt tar Laskar upp även en protest av RFSL, Riksorganisationen för sexuellt likaberättigande, mot myndigheternas HIV-politik som ett av de främsta exemplen på queeraktivism före ordet i Sverige. Det utspelade sig under den homosexuella frigörelseveckan 1987.

Och man har just infört bastuklubbsförbudet i Sverige. Vad gör RFSL? Dom sätter upp ett tält bredvid scenen där det står ”Bastuklubb”, en skylt, och dit går män in och ut under hela den här ... Så det tycker jag är ett uttryck för en direktaktion och civilolydnad där man också ifrågasätter den här inskränkta synen på hur sexuell

organisering går till. Det tycker jag är en queeraktion faktiskt, gjord av RFSL då. (Laskar, intervju 2010)

På detta sätt uppstår en bild av homo- och queerpolitik som två olika grepp i sexualpolitiken utan att det nödvändigtvis skulle handla om att skilda grupper skulle ha stått för olika perspektiv. Homo- och queeraktivismen framstår inte som varandra uteslutande eller i konflikt med varandra.

Aktionerna i Norge och Sverige som beskrevs ovan benämns av aktivister och några forskare i efterhand som queer, uppenbarligen med betoning på begreppets politisk-aktivistiska aspekt, även om ordet då ännu rätt sällan användes i aktivistiska sammanhang. (Se dock Ambjörnsson 2006, 176.) Några år efter dessa, blev själva begreppet queer introducerat i Norden med större eftertryck inom akademien. Då kom även queeraktivismen i allt högre grad att diskuteras i relation till begreppets teoretiska aspekt. Intervjuad i Tiina Rosenbergs bok *L-ordet* (2006, 85–87) ansåg till exempel Mian Lodalen att queer i Sverige har blivit en mera akademisk angelägenhet och därmed opolitisk. I följande avsnitt diskuteras (möjligheten till) queerteoretiskt influerad sexualpolitik i etablerade organisationssammanhang.

Av teorin definierad queeraktivism som ett alternativ till identitetspolitik i hbt-organisationer

I Sverige intresserade sig forskare för queerteorin några år efter att den hade uppstått i USA och queerforskningen har sedermera beskrivits som väletablerad och institutionaliserad vid svenska universitet (t.ex. Rosenberg 2006, 77). Den första presentationen i ett temanummer i *lambda nordica* år 1996 har under 2000-talet följts av hela fyra böcker som på olika sätt fokuserar queerbegreppet (Rosenberg 2002; Ambjörnsson 2006; Kulick (red.) 2005b; Berg & Wickman 2010). I december 2011

firade queerseminariet vid Stockholms universitet femtonårsjubileum och queerseminarier fungerar även vida andra universitet, till exempel Uppsala.

I Norge framstår queer som något mindre prominent som begrepp i forskningen än i Sverige. Även om queerteori har brukats sedan 1990-talet, används begreppet queer inte i lika stor utsträckning som i Sverige som ett samlande slagord vars innebörd diskuteras ingående. Eventuellt beror detta delvis på att norska forskare känner till den svenska diskussionen och känner inte ett behov att reproducera den. Tidskriften *Kvinneforskning* presenterade ”skeive perspektiv på kön” i ett temanummer 2000. En queerforskningsgrupp fungerade vid Universitetet i Oslo i flera år under 00-talet och prominent forskning med queerteoretiska förtecken utfördes också framförallt vid universiteten i Bergen och Trondheim. Mot slutet av årtiondet publicerades antologier såsom *Når heteroseksualiteten må forklare seg* (Annfelt, Andersen & Bolsø 2007) och *Norske seksualiteter* (Mühleisen & Røthing 2009) i vilka queer är ett centralt perspektiv. Samtidigt har dock även en homoforskningsinriktning som resolut tar avstånd från queer fortsatt. (Se nedan.) Till exempel fungerade vid Universitetet i Oslo ett homoforskningsnätverk samtidigt med queerforskningsgruppen. Den första boken i Norge med ordet *queer* i titeln, den engelskspråkiga antologin *Queering Norway*, (Bjørby och Ryall, red. 2008) reflekterar en återhållsam inställning till teorin. I bokens inledning konstaterar även redaktörerna: ”[T]his collection of articles is by no means a collective endorsement of queer theory [...].” (Bjørby och Ryall 2008, 5) Agnes Bolsøs (2010) *Folk flest er skeive – Queer teori og politikk* som karaktäriseras som en politisk pamflett, utgör slutligen en forskarpresentation i bokform av queer som ett aktivistiskt tillämbart perspektiv.

En aktivistisk tillämpning av queerteori uppfattas ofta i första hand innebära ett avståndstagande från identitetspolitiken som strävar efter erkännande och rättigheter för HBT-grupper som minoriteter. Identitet

och grupptillhörighet har dock historiskt utgjort så starka faktorer i hur homosexualitet och homopolitik förstås att det har varit en utmaning att formulera queerteorins identitetsdekonstruktion som praktisk politik i en organisationskontext (t.ex. Mertz 2008; Ambjörnsson 2006, 198). Detta problem har angripits på väldigt olika sätt i Norge och Sverige.

I Norge har forskarakтивister utformat förslag och initiativ för tillämpningen av queerteoretiska insikter som organisationspolitik som inte har sin grund i identiteter. Sociologen, genus- och queerforskaren Agnes Bolsø (2007b; 2010) har formulerat en skiss för queer som en sakbaserad rörelse som stegvis lösgör sig från homo-/heterobinariteten och de identitetskategorier som definierar den nu rådande homopolitiken. Hon berättade i intervjun hur bristerna i den identitetspolitiska modellen blev uppenbara redan under AIDS-krisen då det bland de män som smittats genom samkönat sex, fanns många som inte alls identifierade sig som homosexuella. I sina publikationer tar Bolsø (2007b; 2010) dessutom avstamp i sin forskning som visar att sexuella relationer och möten mellan män och kvinnor i dagens Norge inte alltid är entydigt heterosexuella till exempel då de inblandade önskar framhäva mannens femininitet eller kvinnans maskulinitet som självidentifikation, som föremål för begär eller bådadera eller då självidentifikation och sexuell praxis inte sammanfaller på homo-hetero-skalan. Sådana sprickor i den heterosexuella matrisen ger alltså enligt henne uppslag till queer som ”praktisk organisationspolitik” (Bolsø 2007b, 61). Även lobbypolitiken kan förnyas i en queer riktning: I stället för att kräva att de homosexuella (som en given grupp) inkluderas i olika offentliga informationsinsatser om sexualitet och samlevnad kan dessa formuleras så att homosexualitet och annan icke-heterosexualitet beaktas snarare som en möjlighet eller ett möjligt inslag i vilka sexuella praktiker och situationer som helst. Behovet av en sådan nyorientering av sexualpolitiken motiveras genom en skarp kritik mot sådan norsk homoforskning som hävdar att entydiga identiteter inom ramen för homo/

heterobinariteten är en förutsättning för individens välbefinnande och oproblematiserat förknippar sociala problem med icke-normativ sexualitet. Denna forskning har haft stort inflytande i formuleringen av officiell sexualpolitik (Bolsø 2007a; 2007b; Hellesund 2009; Lindstad 2009).

Redan före Bolsøs programförklaring hade det 2004 gjorts ett betydande försök att införa queerteorins identitetskritik i pragmatisk organisationspolitik genom att revidera stadgar och politisk plattform för *Landsforeningen for lesbisk og homoseksuell og frigjøring LLH*. Forskaraktivisterna Heidi Eng och Stine Helene Bang Svendsen hörde, bland andra, till dem i LLH:s centralstyrelse som ville lösgöra organisationen från strikt identitetspolitik. De bidrog till utkastet för nya grunddokument som reflekterade queertänkandet exempelvis i ”några formuleringar som handlade om ’icke vem du är utan vad du gör’ [...] kring det med sexualitet”, (Eng, intervju 2010; Se även Andersen et al 2004.) På remiss i LLH:s lokalavdelningar inför organisationens landsmöte där besluten skulle göras, mötte initiativet dock kompakt motstånd och efter häftig debatt under våren 2004 avlägsnades de flesta queerteoretiskt influerade inslagen i vidare bearbetning av utkastet eller röstades ned på landsmötet (Bjørnæs 2004).

Episoden kan ses som ett exempel på den intensiva opposition som queerperspektivet ofta möter i Norge bland sina motståndare inom sexualpolitiken, forskningen och även i media. I skarp kontrast till Sverige där queeraktivister och forskare i början av 2000-talet bekymrade sig att queer förlorar sin karaktär när begreppet blir så populärt att till och med mainstream politiker vill kalla sig queer, tar framträdande gestalter i norsk homopolitik och -forskning inte sällan självmant offentligt avstånd från queer (se Bolsø 2007a). (För en diskussion om polariseringen i den norska debatten kring queerteori se Mathias Danbolts (2011) artikel *Tilbake til fremtiden*).

Å andra sidan menade till exempel Svendsen (intervju 2009) att debatten kring landsmötet 2004 också var början till en process mot större öppenhet och ett visst inflytande av queera idéer i organisationen, vilket har bidragit bland annat till inkluderingen av transfrågor på agendan.

Så [man kan] alltid säga att vi försökte göra något [på Landsmötet 2004] och så förlorade vi, men så här i efterhand så skulle jag inte säga att det var det som hände. Jag skulle ju säga att vi startade en process som har fortsatt sedan det. Och som i allra högsta grad präglar LLH idag [...], där det med största självklarhet [är] att *skeive* perspektiv är en viktig del av den politiska grunden samtidigt som det är en politisk grund som lever tillsammans och vid sidan av det identitetspolitiska projektet. (Svendsen, intervju 2009)

Den mest konkreta följden av debatten var dock att LLH:s ungdomsverksamhet ombildades till en oberoende organisation med tydlig queerpolitisk profil, *Skeiv ungdom* (Bjørnæs 2004; Bolsø 2010, 69). Svendsen som var aktiv i bildandet av den nya organisationen, och Stian Antonsen som fungerade som dess tredje ordförande, menar att *Skeiv ungdom*s nära samarbete med LLH har bidragit till att queerpolitiskt tänkande har behållit en plats i diskussioner även inom LLH.

I Sverige infördes queer explicit på agendan i *RFSL, Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter*, på våren 2012. Då tillades ett Q till akronymen HBT i principprogrammet som nu definierade organisationens målgrupp som ”homosexuella, bisexuella, transpersoner och andra personer med queera uttryck och identiteter (hbtq-personer)” (RFSL 2012b). Tidigare hade RFSL karaktäriserats som en ”i utgångspunkten liberal rättighetsrörelse” som dock är ”fylld av queertänkande personer” (Dahl, intervju 2010). I motsats till Norge fanns det ingen programförklaring för queerteorins pragmatiska tillämpning på sexualpolitikens etablerade arenor såsom RFSL. I stället beskrevs lösning-

gen på spänningen mellan det poststrukturalistiska tänket och villkoren för praktisk politisk verksamhet som ”strategisk essentialism” (Wasshede 2010, 318). Ifrågasättandet av identitetskategorier fick uttryck internt, framförallt i det subkulturella kultur- och klubblivet (vilket diskuteras i följande avsnitt), men inte i utåtriktad kommunikation (Ambjörnsson 2006,199).

Vid introduktionen av queer i principprogrammet poängterade RFSL noggrant att åtgärden inte innebär ett brott i kontinuiteten i organisationens politik som ”alltid har varit en blandning mellan reformpolitik och sakfrågor av mer queer karaktär” (RFSL 2012a). Programmet balanserar mellan identitetspolitik och det queerteoretiska ifrågasättandet av fasta kategorier och identiteter. Det förklaras att kön, könsidentiteter, könsuttryck och sexualiteter är ”något som görs” och ”ständigt skapas och återskapas aktivt” samtidigt som det i organisationens dokument *Lathund om Queer* diskuteras i detalj vad queera identiteter kan innebära (RFSL 2012a). Olika tolkningar av queer sammanfogas uttryckligen med existerande identitetspolitik: ”Det går att tycka att det är en självmotsägelse att använda queer som en identitetskategori, men queer blir en identitet i de fall personer själva väljer att benämna sig som queer.” (RFSL 2012a, 1) RFSL:s diskussion relaterar alltså på ett försiktigt sätt till den teoretiska aspekten av queer.

I motsats till erfarenheten i LLH åtta år tidigare menade RFSL:s ordförande Ulrika Westerlund i en intervju på sajten *QX.se* att beslutet att lägga till Q:et i HBT hade varit okomplicerat inom organisationen och invändningarna minimala (Westerlund i Hamrud 2012). Dock uppstod det i pressen under sommaren 2012 en häftig debatt i vilken queer ifrågasattes som inslag i den icke-heterosexuella gemenskapen då en del debattörer helst ville åter se ett HBT utan Q (se t.ex. Letmark 2012). Kontroversen utlöstes av flera aktioner som olika grupper hade utfört på

Pridefestivaler och som upplevdes som nedrivande och splittrande och associerades med begreppet queer (Brandel 2012, se nedan).

Dessa aktioner anknyter till radikala segment av den oavhängiga aktivismen utanför stora och etablerade organisationer som diskuteras i de följande avsnitten. Före de mera uppseendeväckande och provocerande varianterna tas upp i avsnittet *Konfliktperspektiv med regional profil* diskuteras dock en aktivism där fokus i första hand är internt och ligger på den egna gemenskapen i vilken man försöker vidga det diskursivt möjliga genom att skapa (förutsättningar för) praktiker och livsmönster som avviker från konventionella ideal för det goda livet.

Att öppna den diskursiva horisonten: queera liv och rum

”Politik kan ju vara så mycket. Det att göra kön kan ju vara politik”
(Antonsen, intervju 2010).

Politiskt medveten vardagspraxis och kulturverksamhet utgör, kanske oftare än organisationspolitik, exempel på tillämpningen av queerteoretiska insikter. Detta mångfacetterade motstånd vars målsättning är att bilda positioner och praktiker som bryter mot det normativa, har i Sverige dokumenterats av Ambjörnsson (2009; 2011) och Wasshede (2010). För att dekonstruera könskategorier bryter aktivister normer, överskrider gränser och intar olika både/och- och varken/eller-positioner. Polyamori och pansexualitet har diskuterats mycket som sätt att bryta det dikotoma homo/heterotänkandet och traditionella mönster ifrågasätts målmedvetet i sexuella praktiker och intima relationer. Det som Wasshede (2010) kallar *abjektifiering* används som strategi då man intar avvisade och föraktade positioner som utgångspunkt för motstånd. Kläder och attribut brukas för att använda en själv, ens könsöverskridande och alternativa utseende och

den egna kroppen som en symbol. Kommunikationsmönster formas och den egna personligheten utvecklas genom självreflexivitet och självdisciplin för att bryta återskapandet av dominanta köns- och sexuella hierarkier.

I Norge har denna vardags- och livstilsaktivism inte kartlagts. I intervjun uttryckte Stian Antonsen att det att många bland *Skeiv ungdoms* medlemmar "lever queert" utgör en motvikt till organisationsverksamhetens byråkratiserande premisser medan Kaja Glenne Lund, en drivande kraft i gruppen *Oslo queer*, menade att sådana personer var få i Norge och trötta. De motstridiga omdömena beror sannolikt på de två aktivisternas delvis olika miljöer inom queerfältet men också på olika betoningar av queerbegreppets olika aspekter. Medan jag förstår att Antonsen, med fokus på den tematiska och teoretiska aspekten, hänvisar mera allmänt till personer som vägrar finna sig i det "normala", antyder diskussionskontexten att Lund fokuserade den politiska aspekten och personer som gör medvetet provocerande livssval och anknyter detta till en mera utåtriktad aktivism. Mera samlad dokumentation än den som varit möjligt inom detta nordiska projekt behövs för att i Norge synliggöra denna typ av vardagsaktivism. Annars kan den i många fall passera utan att lämna spår i något arkiv.

Den ansats att påverka genom performativt verklighetsskapande som den ovan beskrivna vardagsaktivismen innebär, får ett något mera offentligt uttryck när den tillämpas inom konstutövning och kulturproduktion. I Sverige sägs denna strategi utgöra en betydande del av queeraktivismen (Ambjörnsson 2006, 176). Den illustreras till exempel i hur Lasse Långström, en aktivist på kulturfältet i Göteborg, i intervjun diskuterade sitt aktivistiska engagemang i film.

[O]m man berättar en historia där liksom [på film, i youtube], nån typ av motberättelse, då är det så att helt plötsligt så finns den där,

[något] som förut för en själv kanske var helt omöjligt, att "så här kan man inte göra, det finns inget utrymme i min identitet att göra så här, det här går emot sociala regler eller ... det är en omöjlighet". (Långström, intervju, 2010)

En viktig del av aktivismen går ut på att skapa mötesplatser och arenor för den queera debatten och kulturproduktionen. Internet och olika publikationer är väsentliga kanaler för den kommunikation som aktivismen utgör, men aktivister med fokus på kulturförmedlingen betonar inte minst skapandet av fysiska queera rum. Denna form av aktivism förekommer i många västliga storstäder (Brown 2007). Hanna Wildow från klubben och kulturcentret *Högkvarteret*, en av de mest centrala queerpolitiska kulturarenorna i Stockholm när intervjun gjordes 2010, framhävde den bredare politiska betydelsen av denna verksamhet som av utomstående kunde betraktas som inåtvänd inom en queergemenskap.

Det [...] handlar om att en kamp inte bara förs på barriaderna utan handlar om att skapa trygga mötesplatser och skapa trygga rum inom vilka dom normer som man annars begränsas av, inte existerar på samma sätt, utan där man istället för att hela tiden vara den underliga och konstiga får vara den som har agens. Och att just agensen har varit väldigt viktig som en queerpolitisk strategi för oss. Och att vi i princip inte alls har vänt oss ut till den såkallade allmänheten utan vi bara ska jobba med att skapa dom egna rummen. För att om man får existera på sina egna villkor och får uppleva agens så får man, så i förlängningen av den tanken är att man även utanför det rummet kommer att kräva dom rättigheterna." (Wildow, intervju 2010)

I Norge utpekas ofta gruppen *Oslo queer* som den främsta representanten av queeraktivism i landet eftersom gruppen hör till de få som aktivt, konsekvent och kontinuerligt brukar begreppet queer. Oslo queers sorsatsning är den årliga, icke-kommersiella DIY festivalen *Oslo queer*

festival som 2012 fyllde fem år.³ Även för Kaja Glenne Lund som utgör en drivande kraft i gruppen, och hennes kolleger utgör festivalen framförallt en möjlighet att skapa queera rum. Då gruppen vill hålla queerbegreppet öppet blir skapandet av queera rum centralt för vad queer aktivism överhuvudtaget innebär för Lund.

Om du jobbar som queeraktivist eller om du vill skapa ett queert rum så är du per min definition på ett sätt queer. För då önskar du något annat än det normativa vi har idag, önskar skapa en plats, ett rum där det går att leva inte bara enligt alla normer och regler, så som det görs också i den *skeive* miljön. (Lund, intervju 2009)

Den verksamhet som både Lund och Wildow beskriver strävar efter att skapa alternativ till både mainstream och HBT-rörelsen. Den är revolutionär i den meningen att man önskar och arbetar för att skapa ”något annat än det normativa vi har idag”. Dock ingår inte offensiva interventioner mot motståndare i denna verksamhet. Lund berättade till exempel att tidpunkten för Oslo queer festival på hösten är medvetet vald så att den inte krockar med *Skeive dager* (Oslo pride) i juni – man ska inte behöva välja mellan festivalerna. I stället agerar man genom att skapa exempel och sociala rum i vilka det alternativ som man eftersträvar kan förverkligas – ett grepp som kan relateras till queerteori genom tanken om performativ verklighetskonstruktion (jmf Brown 2007). Man underbygger således inte direkt något konfliktperspektiv. Det görs däremot tydligt i den aktivism som diskuteras i följande avsnitt – en typ av queeraktivism som inte är synlig i mitt material från Norge men som förekommer i Sverige där den också har en intressant regional förankring.

3 Även om Oslo queer betraktas som den mest konstanta representanten för ett queerperspektiv i Norge tillsammans med Skeiv Ungdom, förekommer det givetvis annan queer verksamhet. Exempelvis i Bergen arrangerades i februari-mars 2008 en Queerfest med personer från Konsthögskolan i Bergen som drivande krafter (Øren 2008).

Konfliktperspektiv (med en regional profil)

Under senare år har det i Sverige, särskilt i Göteborg, uppkommit en provokativ och konfrontativ retorik inom en del av queeraktivismen. I den har positionerna förskjutits från en queer kritik till ett påtagligt konfliktperspektiv, inte bara i förhållande till mainstream heteronormativitet utan också till HBT-rörelsen. Dessa båda beskrivs som liberala och karaktäriserade av ett anspråk på samförstånd som aktivisterna vägrar sälla sig in i. (Se t.ex. Regnbågs-rabulisterna & Göteborgs queerinstitut 2010.) Den antagonistiska hållningen understryks vidare av ett bejakande av negativa affekter såsom ilska och hat i den politiska diskursen, något som upplevs överstiga gränserna för det tillåtna i den rådande samförståndsdiskursen.

Det är ändå hela tiden den här samförståndsgrejen att alla vet ungefär hur mycket det går att ifrågasätta. Alltså man [ska] till exempel inte hata liksom. Det får man inte göra för det är väldigt så här okonstruktivt. Och det kan jag inte alls. Jag tycker nog om människor som hatar liksom [...] är jävligt arga, och vägrar finna sig i det och vägrar samtala ordentligt och fint. (Långström, intervju 2010)

Konfliktperspektivet är inte inriktat på samtal med motståndare i deras befintliga positioner. I stället öppnar det för omstörtande diskurser med inslag av symboliskt våld i språkbruket och de tidvis performansliknande demonstrationerna samt strategier och aktionsformer som innebär intervention i andras verksamhet vare sig det handlar om grupper som representerar den religiösa högern eller HBT-rörelsen. Till exempel *Göteborgs queerinstitut* som den mest framträdande representanten för detta perspektiv meddelar på sin hemsida och i stadgarna att ”föreningens målsättning är att störta heterosamhället i gruset. På dess ruiner ska vi bygga en ny värld där jämlikhet råder.” Vidare utvecklas den aggressiva symboliken i evenemang som den årliga *Heterohatets dag* som arrangerades

mellan 2007-2010, i talet om "kriget mot alliansen" på institutets hemsida och namnet på en annan grupp, *Transmilitanta brigaden*. Den *Svarta regnbågskravallen* utgick formellt som en sektion i Regnbågspromenaden eller HBT-festivalparaden i Göteborg men den var uppenbart riktad mot paraden och den typ av HBT-rörelse som den representerade. Detta framgår tydligt även i uppropet och manifestet i anknytning till den *Svarta regnbågskravallen* (Regnbågs-rabulisterna & Göteborgs queerinstitut 2010).

Det är dock viktigt att notera att den negativa, hatfulla och inte sällan våldsamma retoriken i väldigt många fall relativiseras genom att lägga den i en ram av absurdistisk humor (Queersmotkapitalism/Kriström 2011). Till exempel Göteborgs queerinstitut gör på sin hemsida en reservation mot det negativa intryck som en radikal retorik kan innebära.

Men bara för att man har ett radikalt politiskt perspektiv behöver man ju inte vara sur och arg hela tiden så därför arbetar Queerinstitutet nästan uteslutande med glädjefulla, livsbejakande metoder som främjar kreativitet och njutning, t.ex. politisk satir, gatukonst, ekonomiskt sabotage, kravallträning, konsthantverk och vansinnesdåd. (Göteborgs queerinstitut)

Inför Stockholm Pride 2012 fördes en upprörd mediedebatt om flera aktioner på Pridefestivaler i Göteborg och Stockholm 2011–2012 mot försvarsmaktens, polisens och migrationsverkets medverkan i vilka dessas seminarier avbröts eller deras uppträdande i paraden stördes (t.ex. Sveriges Radio P1 2012). Aktionerna associerades i debatten med begreppet queer även om några av de uppmärksammade ingripandena genomfördes av grupper, såsom Antifascistisk aktion AFA och antimilitaristiska nätverket Ofog, som deltog i Pride men inte presenterar sig primärt som queer eller HBTQ-grupper (Brandel 2012, Letmark 2012). Begreppet queer ansågs på detta sätt ge upphov till splittring inom den bredare gemenskapen.

I denna debatt stämplades aktivisterna bland annat som extremister. Medan vissa queerorganisationer resolut avvisade sådana anklagelser (se t.ex. Rundberg 2012) kungjorde Göteborgs queerinstitut på sin hemsida lättamt att föreningen "är till för oss galna vänsterextremister och sånt". Även i övrigt tillämpas den queera strategin att tillägna sig tillmälen och glåpord (Queersmotkapitalism/Kriström 2010).

Då den här aktivismen i betydande grad är koncentrerad i Göteborg uppstår en intressant kontrast till aktivismen i Stockholm som flera av de intervjuade reflekterade över (se även Consumedmind 2010, 1:55-). Frida Darj, flyttad till Stockholm från Göteborg sju-åtta år före intervjun, beskrev aktivismen i Stockholm som väldigt professionaliserad. Likadant menade Mika Nielsen, forskaraktivist som ett halvt år före intervjun hade flyttat i motsatt riktning, att huvudstaden som centrum för lobbyarbete gentemot myndigheter på nationell nivå utgör en särskild miljö med konsekvenser för den aktivism som äger rum där. Även med erfarenheter av grupper med tydlig antirasistisk och antikapitalistisk agenda i Stockholm – bland annat aktivistnätverket *Den nya alliansen* – upplevde Nielsen en slående kontrast i mötet med konfliktperspektivet och en mera eftertrycklig vänsterorientering i Göteborg, inte i minst i Queerinstitutet. Nielsen frapperades exempelvis av tal om snatteri som en politisk handling och just interventioner i HBT-festivalparaden, ett grepp som hen tidigare hade mött bara i Köpenhamn och då trodde att inte förekom i Sverige.

Queer som intersektionalitet

Genom inflytande av främst postkoloniala perspektiv har intersektionalitet, beaktande av samverkan av flera olika maktordningar, länge ökat i vikt i queerforskning och -politik (Ilmonen 2011). I den norska och svenska aktivismen är betoningen av intersektionalitet starkast utmärkande för de två senast diskuterade nya varianterna av queeraktivism, den

fokuserad på performativt verklighetskapande och den som innebär ett konfliktperspektiv. Eftersom dessa två varianter är mera framträdande i Sverige så framstår också betoningen av intersektionalitet som ett element som anses utmärka ett queerperspektiv med större tydlighet där. I Norge har denna koppling fram till alldeles nyligen framträtt med aningen lägre profil. Gruppen Oslo queers målsättningar formuleras i ett kort manifest på gruppens hemsida där det nämns bland annat att "Oslo queer skall aktivt söka mångfald genom att utforska och utmana könsnormerna i ett feministiskt och flerkulturellt perspektiv med vikt på envars rätt att älska och bli älskad av vem man vill" (<http://osloqueer.blogspot.fi/2007/08/vart-manifest.html>). Medan hänvisningen till det feministiska och flerkulturella innebär en viss intersektionell betoning står huvudfokus i slutändan ändå på kärlek, människorelationer och sexualitet. Vid en fråga om queers samverkan med andra kritiska rörelser menade Kaja Glenne Lund i intervjun att queerperspektivets radikalitet innebär naturligt ett mångdimensionellt engagemang i all diskriminering.

Jag tänker att du inte kan vara queer utan att vara radikal. Det går då också in i feminism och det går in i antirasism och antikonsumerism. [...] Så helt klart menar jag det då att det inte går att kalla sig queer utan att se på resten av samhälle och se kritiskt på en större del av den än bara sexualitet. Och det är det som jag tycker är skillnaden på skeiv och queer. Med skeiv så kan du bara vara ... skeiv då. (Lund, intervju 2009)

Trots att Lund framställer intersektionalitet (utan att använda själva begreppet) som det som utmärker queer och skiljer queer från HBT eller skeiv, var den praktiska samverkan mellan olika aktivistfält enligt henne och de andra som intervjuades 2009 obetydlig i Norge. 2012 deltog dock Oslo queer i Skeive dagars parad tillsammans med den anarkistiska, kommunistiska och socialistiska ungdomsgemenskapen *Blitz* under parollen "mot heterosexism, rasism och patriarkat".

I Sverige har intersektionalitet börjat framträda som ett framstående kriterium för vad som gör sexualpolitisk aktivism queer. Till exempel lyftes *Uppsala Pride* av aktivister upprepat fram som ett betydande exempel på queeraktivism i Sverige specifikt med hänvisning till festivalens valda tema antirasism på hösten 2010 och dess mera allmänna engagemang antikapitalism. I en intervju på sajten *Queers mot kapitalism*, inkorporerar Olov Kriström, en förgrundsgestalt i Göteborgs queerinstitut, intersektionalitet i kärnan av konfliktperspektivet i relation till HBT-rörelsen.

Vår verksamhet har på sistone handlat rätt mycket om interventioner i den så kallade hbt-rörelsen, där vi kritiserat en tendens som går ut på att särskilja sexualitet från en massa andra maktordningar, en tendens som grundar för en lam liberalism vars högsta önskan är att bli integrerad i världen så som den ser ut. Mot detta har vi försökt skapa en rörelse som strävar efter såväl en radikaliserad förståelse av kön och begär som vidgade konfliktytor gentemot rasism, kapitalism och normalitet. (Queersmotkapitalism/Kriström 2011.)

I exemplen ovan framträder intersektionalitet som ett centralt perspektiv utan att själva termen uttalas. Under den tidigare nämnda Svarta regnbågskravallen skanderades dock även slagordet: "Vi är arga, inte snälla! Vi är intersektionella!" (Consumedmind 2010, 4:49-). Utöver queergrupper och -föreningar som har intersektionalitet prominent på sin agenda finns det i Sverige nu flera som har intersektionalitet som utgångspunkt för sin organisering. Bland dem finns *Intersektionell Aktion* (ett samarbetsorgan mellan *Interfem*, *Göteborgs Queerinstitut*, *Transmilitanta brigaden* och *Ain't I a woman*) *Queers against pinkwashing* (som motarbetar högergruppers utnyttjande av HBTQ för legitimering av framförallt en islamfientlig agenda) och *Queers mot kapitalism*. Även i detta sammanhang framträder den regionala profilen. Dessa specialistorganisationer är i betydande utsträckning baserade i Göteborg.

Sammanfattande reflektioner: Vad ger en analys av queeraktivismens tematiska, teoretiska och politisk-aktivistiska aspekter i två nordiska länder?

Den ökade fokuseringen i internationell queerforskning på olika lokala (ofta nationella) betingelser för och variationer av queerdiskurs har uppstått utgående från ett intresse att poängtera att de inflytelserika teorierna och diskurserna med anglo-amerikanskt ursprung som fått stor internationell spridning har uppstått i och reflekterar en viss social, politisk och kulturell kontext. Teoriernas internationella popularitet vittnar visserligen om att de har berört grundläggande frågor i den västerländska kulturfären och forskare i många länder har funnit dem relevanta. Trots detta är de inte universella och deras giltighet och tillämplighet varierar i något olika kontexter (t.ex. Mizielinska 2006). På motsvarande sätt sprids och utvecklas queeraktivismens diskurser och former internationellt då aktivister deltar i debatter och evenemang över landsgränser. Inte sällan upprepas och tillämpas bland annat i Norden även i aktivismen teman och uttryck som har utvecklats i USA.

Särskilt i det akademiska diskuteras inflytandet från USA ofta som en fråga om en amerikansk hegemoni (t.ex. Eng et al 2005). Liinason (2007) påpekar dock att konstant tal om detta reproducerar det oönskade fenomenet. Därför anser jag det viktigt att gå vidare och snarare uppmärksamma olikheterna och självständigt utveckla alternativ snarare än att enbart stanna vid kritiken av den amerikanska dominansen. En analys av utvecklingen av queerperspektivet genom att kartlägga olika lokala varianter kan tjäna detta syfte, vilket även min studie är avsedd att bidra till.

Utgångspunkten i denna artikel, att överblicka queeraktivism parallellt i Norge och Sverige, leder uppmärksamheten till det nationella

sammanhanget som referensram för queerpolitikens utveckling samtidigt som jag vill vara uppmärksam på tecken på att andra omständigheter och kontexter är viktiga. I flera avseenden verkar den nationella referensramen vara relevant. Exempelvis språkbruket och terminologin formas uppenbarligen nationellt i Norge och Sverige. En mera omfattande offentlig diskussion om begreppet queer har förts i Sverige medan en större terminologisk differentiering har ägt rum i Norge efter att termen *skeiv* som ursprungligen introducerades som en översättning av queer inte ersatte det engelska ordet utan båda varianterna har blivit kvar i bruk med något olika konnotationer. Som en följd är det ett mycket smalare segment av den sexualpolitikiska aktivismen som i Norge samlas kring begreppet queer. Samtidigt har dess profil förblivit entydigare motkulturellt. I Sverige brukas begreppet queer däremot på hela skalan från en kommersiell nattklubb i Göteborg huvudsakligen för homosexuella män som kallar sig kort och gott *Queer* och som reklamför sig klatschigt med bilder av sina gogo-dansare och färggranna underhållning (<http://www.clubqueer.se/>), via RFSL som formulerat queer relativt försonligt och moderat, till Göterborgs queerinstitut med sin radikala och kompromisslösa politiska retorik. (Jmfr t.ex. Rosenberg 2006, 73; Ambjörnsson 2006, 214–218).

Det uppstår också ett intryck att queertänkandet har varit mera framstående och offentligt synligt i Sverige än i Norge. Flera av de norska intervjupersonerna menade faktiskt att queer inte har gjort ett lika stort avtryck i Norge och Siri Lindstad ifrågasatte till och med om man överhuvudtaget kan tala om queer i Norge. Hon menade att det i Norge saknas en diskussion om sexualitet och sexualpolitik som kunde utgöra grunden för en queerpolitik. Det är dock angeläget att notera att även min fokusering på bruket av ordet queer i denna artikel förstärker intrycket av skillnaden mellan länderna av två anledningar. För det första, då bruket av begreppet är smalare i Norge på grund av den breda användningen av ordet *skeiv* som i vissa sammanhang men inte alltid räknas inom det som

kunde benämnas queer, kommer en mindre del av sexualpolitiken i fokus då jag diskuterar aktivism som kallas queer. För det andra brukas begreppet queer i Norge inte lika mycket som en slogan som i Sverige.

För att komma vidare från dessa rätt allmänna iakttagelser nyttjade jag en sortering av queerbegreppets innebörd i tre aspekter – en teoretisk, en politisk-aktivistisk och en tematisk. Utgående från denna samt med uppmärksamhet på konstruktionen av en skillnad i relation till humorörelsen har jag i denna artikel identifierat fyra typer eller stilar av queeraktivism i Sverige och Norge. Dessa betonar på olika sätt de tre aspekterna.

Inom den första typen av queeraktivism som jag har benämnt den tidiga radikalismen vid 1980/90-talsskiftet är det rimligt att den politiska aspekten – vid sidan av den tematiska – var framträdande eftersom någon påtaglig diskussion om queerteorin inte ännu hade förts i Norden. Även om begreppet queer inte då var i något omfattande bruk utan det har huvudsakligen applicerats på denna aktivism i efterhand är likheterna med och intrycken från tidig queeraktivism i USA uppenbara. På samma sätt som bakom Atlanten tillämpades här den radikaliserade AIDS-aktivismens uppseendeväckande och konfrontativa former för en bredare sexualpolitisk agenda. I grundragen var inte skillnaderna i denna aktivism i Norge och Sverige stora även om mina intervjuer ger intrycket att motsatsförhållandet i relation till den mera traditionella humorörelsen var mera uttalad i Norge.

Den andra typen av aktivism utgår från queerteoretiska insikter och söker tillämpa det identitetskritiska tänket i en sexualpolitisk organisationskontext som tidigare dominerats av humorörelsens identitetspolitik. I denna strävan har forskaraktivisterna i Norge en längre tid gjort djävare, mera konsekventa och kompromisslösa initiativ än i Sverige men även mött markant motstånd. Den största och mest inflytelserika homoorganisationen LLH har inte ännu antagit eller gett något officiellt erkännande för

varken Bolsøs programförklaring eller den reform av stadgar som föreslogs 2004. (Dessa diskuteras ovan i avsnittet *Queeraktivism definierad av teorin.*) Dock menar några av de intervjuade i denna studie att queert tänkande har mera informellt kommit att påverka organisationens politik på ett betydande sätt vid sidan om identitetspolitiken. I Sverige fastställdes denna samlevnad av två delvis motstridande sexualpolitiska filosofier officiellt som RFSL:s verksamhetsprincip i och med inkluderingen av begreppet queer i principprogrammet 2012.

Den tredje approachen i queeraktivism går ut på att vidga diskursens gränser i vardagspraktik och kulturverksamhet främst inom de egna queergemenskaperna medelst brytande av konventionella normer och uppbyggande av alternativa queera rum, praktiker och positioner. Ibland stödjer sig denna verksamhet tydligt på queerteoretiskt tänkande och kunde beskrivas som ett medvetet performativt verklighetsskapande. Den sistnämnda aspekten kunde jag iaktta tydligare i Sverige där denna livsstils- och kulturaktivism också är bättre dokumenterad av forskare än i Norge. Den här typen av aktivism anknyter också till queerbegreppets radikala politiska aspekt genom en revolutionär vision av ett alternativt levnadssätt medan den är ”mjuk” i den bemärkelsen att den inte strävar efter att sprida denna vision utanför den egna kretsen på ett offensivt sätt.

Den fjärde varianten, den vänsterradikala aktivismen med ett konfliktperspektiv, återknyter queeraktivismen till begreppets politisk-aktivistiska aspekt. Den skiljer sig från den tidiga radikalismen bland annat i det att aktivister inte bara är kritiskt inställda till HBT-rörelsens politik som otillräcklig utan denna framstår ofta i deras dramatiskt konfrontativa retorik som en motståndare, som en del av den etablerade liberala diskursen och världsordningen som måste bekämpas. Aktivismen handlar inte här enbart om att bjuda på ett alternativ till HBT-politik utan då en del av protesterna förläggs till exempel till prideevenemang framstår aktionerna

som åtminstone delvis riktade mot dem. Denna variant av queeraktivism kunde jag i mitt material iaktta enbart i Sverige.

Den kategorisering som jag presenterat ovan bör betraktas som en slags idealtypologi. I praktiken är gränserna mellan de olika typerna av aktivism inte skarpa och typerna eller stilarna handlar ofta om betoningar snarare än helt skilda segment i aktivistfältet. Ibland kan samma personer och samma grupper vid olika tidpunkter engagera sig i olika typer av aktivism och vissa aktiviteter kan bära drag av flera typer på en gång. Framför allt är de två senast presenterade varianterna av aktivism tidvis sammanflätade i varandra. I denna artikel framgår detta bland annat av att citat av samma person förekommer som illustration av mera än en typ av aktivism.

En jämförelse av norsk och svensk queearktivism med hjälp av den här typologin ger vid handen bland annat att den mest markanta queera utmaningen av HBT-rörelsen (som också har väckt de kraftigaste motreaktionerna) har i de två länderna skett inom olika aktivistiska kontexter och med olika betoning av queerbegreppets aspekter. I Norge har den etablerade homopolitiken ifrågasatts framförallt av initiativ att tillämpa queerteori i självaste LLH och etablerad lobbypolitik. I Sverige är det däremot aktivism som representerar det radikala konfliktperspektivet som mest utmanat HBT-rörelsen vars verksamhet ur detta perspektiv blir beskriven som okritisk och konsensusdriven.

Det är inte enkelt att entydigt fastställa sådana förklaringar för denna skillnad som aknyter till olikheter i politiska, kulturella eller sociala omständigheter i de två länderna. En orsak till detta är att queeraktivistmiljöerna är relativt små och ett slumpmässigt möte mellan några få personer med överensstämmande visioner kan få stor betydelse för utformningen av hela politiken. Det kan dock tänkas att man i Norge som är ett ännu mindre samhälle än Sverige och med ett ännu mindre aktivistfält, ofta är mera benägen att snarare försöka omarbeta eller påverka existerande

sexualpolitiska organisationers och institutioners politik än att stanna utanför dem för att skapa egna, alternativa strukturer. (Jmfr Wickman 2008.) Kanske man uppfattar att det inte finns en kritisk massa för att upprätthålla skilda grupper för olika sexualpolitiska riktningar. Särskilt mot bakgrunden av att homorörelsen i Norge jämfört med Sverige har en relativt kort historia som en aktör som får gensvar för sina krav bland myndigheter och lyckat lobbar för juridiska reformer, kanske det upplevs att utrymmet är litet för en politisk verksamhet som helt ställer sig utanför och i opposition mot etablissemangen både i samhället och i homorörelsen. Dock utgör gruppen Oslo queer ett exempel på en varaktigt autonom queer organisering. För en djupare diskussion av bakgrunden för de nationella olikheterna som dokumenterats här, behövs vidare forskning och en mera detaljerad analys än vad som varit möjlig inom ramen för den svepande överblick över flera aktivistiska fält på en gång som jag har gjort i min studie.

Den svenska koncentrationen av den mest konfrontativa queeraktivismen i Göteborg och den kontrast som härmed uppstår mellan de lokala aktivistfälten i Stockholm och Göteborg är också intressant i detta sammanhang. Den saknar motstycke i Norge och antyder också för sin del att en större population tillåter utveckling av en större mångfald av politiska initiativ. När det så framgår att skillnader inom ett land kan vara större än dom mellan grannländerna väcker kontrasten mellan aktivismens profil i Stockholm och Göteborg ytterligare intressanta frågor om den betydelse som fortfarande läggs (även i denna artikel) vid nationen som den betydelsefulla lokala kontexten för queeraktivism, vilken har kritiserats av bland annat Dahl (2011). (Jmfr. även diskussionen om nationalstatens minskande suveränitet och politiska betydelse i en globaliserad värld, se Held & McGrew 2000.) Profilen av queeraktivismen i Stockholm kan relateras till stadens huvudstadsstatus som innebär att lobbyarbetet för att påverka den statliga politiken koncentreras där medan göteborgsakti-

vismen kan ses mot bakgrunden av en stark tradition av radikal gräsrotsaktivism på vänsterkanten som staden har (se Wasshede 2010). Bilden kompliceras dock ytterligare av att queeraktivismen i Göteborg betraktas främst jämförbar med den i Köpenhamn (Nielsen, intervju 2010). Frågan uppstår om vilka lokala kontexter som är mest betydelsefulla för utformningen av aktivismen.

I de fyra typer av aktivism som jag har presenterat utgående från queerperspektivets tre klassiska aspekter framstår den tematiska aspekten – icke-heterosexualiteten och icke-heteronormativiteten – i stort utsträckning som en konstant grund för alla typerna medan de skiljer sig genom olika betoning de två andra aspekterna. Två av typerna – den tidiga radikalismen och konfliktperspektivet – förknippas i huvudsak med den politisk-aktivistiska aspekten. De två andra – strävan att lösgöra etablerade homoorganisationers politik från identitetspolitiken samt performativt verklighetsskapande kulturverksamhet och vardagspraktik – anknyter däremot framförallt till den teoretiska aspekten. Den enkla typologin gjorde det möjligt för mig att ordna olika queeraktivistiska aktiviteter på ett överskådligt sätt. Dock visade sig queer åter en gång vara ett högst dynamiskt begrepp. En betoning av intersektionalitet har nämligen blivit så stark att den ser ut att vara något som inte bara anses prägla queer utan flera svenska och norska aktivister uppfattar också att den definierar queer till skillnad från homopolitik (och även från skeiv i Norge). Från ståndpunkten att queerpolitiken bör vara intersektionell har man således i delar av rörelsen kommit fram till att politiken bör vara intersektionell för att kunna betraktas som queer (jmf. Rahman 2010). Ett sådant grepp kan relativisera uppfattningen att queer stabilt vilar på sin tematiska aspekt. (Jmf. Berg & Wickman 2010, 82–84).

Genom att studera det som kallas för queeraktivism parallellt i Norge och Sverige framträder alltså både det specifika i queeraktivismens profil

i de två länderna och begränsningarna för den nationella referensramens betydelse med större tydlighet än i analyser och debatter som förs på rent nationell nivå. I Sverige diskuteras exempelvis ofta en urvattning av queerbegreppet som en följd av dess mainstreaming vilken dock samtidigt kan anses innebära att perspektivet har blivit politiskt verkningsfullt (t.ex. Rosenberg 2006, 77). I denna komparativa översikt över aktivism framträder även bredden av de betydelser som begreppet antar i Sverige – från radikalt till mainstream – som en vägande fråga. Blir begreppet queer meningslöst genom sin mångtydighet eller kan det fungera som ett lim som trots olika betoningar i viss mån förenar en bredare, något brokig rörelse eller gemenskap? I Norge kunde queerperspektivet anses ha blivit mera marginaliserat (vilket framgår i större motsträvighet mot initiativ under en queer devis bland annat inom homorörelsen) samtidigt som begreppet har behållit en större exakthet och perspektivet en tydligare profil.

Den variation av queerperspektiv som diskuterats i denna artikel förekommer inom en nordisk kontext som innebär bestämda förutsättningar för aktivismen. Bland annat traditioner och konventioner för växelverkan mellan stat och folkrörelser och genus- och sexualitetskulturen påverkar både själva queeraktivismen och de feministiska och HBT-rörelser vilka utgör viktiga referenspunkter för den. Verksamhet med fokus direkt på och eventuellt samarbete med den offentliga makten står traditionellt centralt i metodrepertoaren i stora delar av den bredare sexualpolitiska rörelsen. Dock är konturerna för det specifikt nordiska i queeraktivismen inte entydiga utan det förekommer varierande mönster av likheter och olikheter i jämförelse med anglo-amerikanska och andra queeraktivistiska diskurser. Samtidigt som växelverkan med lokala sociala, kulturella och politiska referensramar är av stor vikt för utformningen av queerpolitiska perspektiv är den alltså också komplicerad. Därför behövs en utvecklad analys av den i diskussioner som strävar efter en förståelse av queertänkandets utveckling.

Otryckta källor

- Bolsø**, Agnes 2007a: Mission Accomplished? Gay Elitism and the Constant Misery of a Minority. *Trikster* 1/2007, <http://trikster.net/1/bolsoe/1.html> [läst 3.5.2013].
- Carlson**, Mikko & Wickman, Jan 2011: Between the global/glocal and the national: intersectional challenges to queer studies. *SQS: Journal of Queer Studies in Finland* 2/2011, http://www.helsinki.fi/jarj/sqs/sqs2_11/sqs22011introduction-engl.pdf [läst 3.5.2013].
- Consumedmind 2010: Svart regnbågskravall. Video på *Youtube* 22.5.2010. <http://www.youtube.com/watch?v=UzsK78ab8hM> [läst 3.3.2013].
- Göteborgs queerinstitut. Odaterad. Hemsida. *Det är vi som sätter queernormen*. <http://www.queerinstitutet.kamplust.se/> [läst 30.1.2013, otillgänglig 3.5.2013].
- Hamrud**, Annika 2012: Intervju med Ulrika Westerlund: Vi är eniga om de viktiga frågorna. *QX* [2.8.2012] <http://www.qx.se/samhalle/21601/vi-ar-eniga-om-de-viktiga-fragorna>
- Iimonen**, Kaisa 2011: Intersektionaalisen queer-tutkimuksen kytkeä: Pohdintoja postkoloniaalisen ja intersektionaalisen seksuaalisuudentutkimuksen lähtökohdista ja keskeisistä kysymyksistä. *SQS: Journal of Queer Studies in Finland* 2/2011, http://www.helsinki.fi/jarj/sqs/sqs2_11/sqs22011iimonen.pdf [läst 6.6.2013].
- Juvonen**, Tuula 2011: "Where Stonewall never happened": Theorizing queer in Central and Eastern Europe. *SQS: Journal of Queer Studies in Finland* 2/2011, http://www.helsinki.fi/jarj/sqs/sqs2_11/sqs22011juvonen.pdf [läst 6.6.2013].
- Mizielinska**, Joanna 2006: Queering mooinland: The problems of translating queer theory into a non-American context. *SQS: Journal of Queer Studies in Finland* 01/2006, <http://www.helsinki.fi/jarj/sqs/SQSMizielinska.pdf> [läst 6.6.2013].
- Mortensen**, Ellen 2009: Interview with Ellen Mortensen by Carlos Motta. *We who feel differently*, Interviews. 2009. http://wewhofeel differently.info/files/interviews/Ellen_Mortensen.pdf [läst 6.6.2013].
- Queersmotkapitalism 2010: Intervju med Olov Kriström om och inför Svart regnbågskravall. 11.5.2010. <http://queersmotkapitalism.wordpress.com/2010/05/11/intervju-med-olov-kristrom-om-och-infor-svart-regnbagskravall/> [läst 6.6.2013].

- Queersmotkapitalism 2011: Intervju med Olov Kriström från Göteborgs Queerinstitut. 29.8.2011. <http://queersmotkapitalism.wordpress.com/2011/08/29/intervju-med-olov-kristrom-fran-goteborgs-queerinstitut/> [läst 6.6.2013].
- RFSL 2012a: *Lathund om Queer*. http://www.rfsl.se/public/lathund_queer.pdf [läst 6.6.2013].
- RFSL 2012b: *RFSL:s principprogram*. <http://www.rfsl.se/?p=336> [läst 6.6.2013].
- Regnbågs-rabulisterna och Göteborgs queerinstitut (2010): anstiftar Svart regnbågskravall. 30.1.2013. <http://www.kravall.kamplust.se/index.php> [läst 6.6.2013].
- Sveriges Radio P1 2012. Studio Ett. *Vem är Pridefestivalen till för?* 26.7.2012. <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1637&artikel=5208226> [läst 3.5.2013].
- Øren**, Hallvard 2008: Queerfest i Bergen åpner i dag. *Gaysir* 2008-02-29. <http://www.gaysir.no/artikkel.cfm?CID=12792> [läst 3.5.2013].

Litteratur

- Ambjörnsson**, Fanny 2006: *Vad är queer?* Stockholm: Natur & kultur.
- Ambjörnsson**, Fanny 2009: En rosa revolution i vardagen: om femininitet, queera strategier och motstånd. I Mona Lilja och Stellan Vinthagen (red). *Motstånd*. Malmö: Liber, 173–197.
- Ambjörnsson**, Fanny 2011: "Jag skiter väl i vad dom tycker" – om nya utmaningar i öppenhetens decennium. I Eva Borgström (red). *Den moderna homofobin*. Älvsjö: Charlie By Kabusa.
- Andersen**, Arnfinn 2009: Det norske seksuelle medborgerskap. I Wencke Mühleisen & Åse Røthing (red). *Norske seksualiteter*. Oslo: Cappelen, 121–139.
- Andersen**, Britt & Annfelt, Trine & Bolsø, Agnes & Havelin Rekdal, Elin 2004: Folk flest er skeive. Mange vil at Landsforeningen for Lesbisk och Homosexuell frigjøring (LLH) skal fornye seg. *Blick* 08/2004:14.
- Anderson**, Benedict 1983: *Imagined Communities: Reflections on the Origin & Spread of Nationalism*. London: Verso Random House.
- Annfelt**, Trine & Andersen, Britt & Bolsø, Agnes (red.) 2007: *Når heteroseksualiteten må forklare seg*. Trondheim: Tapir.

- Arnberg**, Klara 2009: Synd på export: 1960-talets pornografiska press och den svenska synden. *Historisk tidskrift* 129/3: 467–486.
- Bjørnæs**, Christian 2004: LLH med ny ledelse og gammel plattform. *Blikk*, 08/2004: 11.
- Bolsø**, Agnes 2007b: Identitet og homopolitik etter queer”. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 4/2007: 50–70.
- Bolsø**, Agnes 2010: *Folk flest er skeive – queer teori og politikk*. Oslo: Manifest.
- Bourdieu**, Pierre 1984: *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu**, Pierre 1993: *The field of cultural production: essays on art and literature*. Cambridge: Polity.
- Brandel**, Tobias 2012: Pride kidnappas från vänster. *Svenska dagbladet/Kultur* 23-23.7.2012. Även på Internet: http://www.svd.se/kultur/vansterextremism-det-nya-hotet-mot-pride_7366576.svd [läst 30.1.2013].
- Brown**, Gavin 2007: Mutinous eruptions: Autonomous spaces and radical queer activism. *Environment and Planning* 39(11): 2685–2698.
- Brown**, Michael P. 2000: *Closet space: geographies of metaphor from the body to the globe*. New York: Routledge.
- Butler**, Judith 1993: *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex"*. London & New York: Routledge.
- Cruz**, Arnaldo & Martin F. Manalansan (red.) 2002: *Queer globalizations: Citizenship and the afterlife of colonialism*. New York: New York: New York University Press.
- Dahl**, Ulrika 2011: Queer in the Nordic region: telling queer (feminist) stories. *Queer in Europe*. I Lisa Downing och Robert Gillett. Farnham: Ashgate, 143–157.
- Danbolt**, Mathias 2011: Tilbake til fremtiden. *Vagant* 1/2011: 38–47. Även på Internet: <http://www.vagant.no/tilbake-til-fremtiden/> [läst 3.5.2013].
- Downing**, Lisa & Robert Gillett (red.) 2010: *Queer in Europe*. Farnham: Ashgate.
- Downing**, Lisa & Robert Gillett (red.) 2012: Introduction. Special Issue: European culture/European queer. *Sexualities* 15/1: 11–15.
- Duyvendak**, Jan Willem & Adam Barry D. & Krouwel, André (red.) 1999: *The global emergence of gay and lesbian politics: national imprints of a worldwide movement*. Philadelphia: Temple University Press.
- Eng**, David & Judith Halberstam & José Esteban Muñoz 2005: What's queer about queer studies now? *Social Text* 23/3–4: 1–17.
- Giddens**, Anthony 1991: *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.
- Held**, David och McGrew, Anthony 2000: *Den omstridda globaliseringen*. Uddevalla: Daidalos.
- Hellesund**, Tone 2009: *Identitet på liv og død*. Bergen: Scandinavian Academic Press.
- Keeki**, Lasse 2006: Pervon puolustus. *Kulttuurintutkimus* 23(3): 3–18.
- Kulick**, Don 2005a: Introduktion. i Don Kulick (red.) *Queersverige*. Stockholm: Natur & kultur, 8–21.
- Kulick**, Don (red.) 2005b: *Queersverige*. Stockholm.
- Laskar**, Pia 1996: Queer teori och feminismen: beröringspunkter och spänningar. *lambda nordica* 2/3–4: 67–80.
- Laskar**, Pia 2003: Ett queert dilemma. *Arena* 2003/3: 18–25. Även på Internet: <http://www.arenagruppen.se.space2u.com/text/2003/05/queert-dilemma-pia-laskar> [läst 3.5.2013]
- Letmark**, Peter 2012: Begreppet queer skapar allt större oenighet. *Dagens nyheter* 27.7.2012. Även på Internet: DN.se: <http://www.dn.se/insidan/insidan-hem/begreppet-queer-skapar-allt-storre-oenighet> [läst 3.5.2013].
- Lindstad**, Siri 2009: Da homo-Norge gikk i svart. *lambda nordica* 1/2009: 85–100.
- Lützen**, Karin 1998: Gay and lesbian politics – assimilation or subversion: a Danish perspective. I Jan Löffström (red.) *Scandinavian homosexualities: Essays on gay and lesbian studies*. Binghamton: Harrington Park Press, 233–243.
- Löffström**, Jan 1998: Introduction: Sketching the framework for a history and sociology of homosexualities in the Nordic countries. I Jan Löffström (red.) *Scandinavian homosexualities: Essays on gay and lesbian studies*. Binghamton: Harrington Park Press, 1–3.
- Mertz**, Liv 2008: "I am what I am?" Toward a sexual politics of contingent foundations. *Graduate Journal of Social Science*, 5/2:19–34.
- Nordin**, Lissa (2007): *Man ska ju vara två: Män och kärlekslängtan i norrländsk glesbygd*. Stockholm: Natur & kultur.
- Oswin**, Natalie 2006: Decentering queer globalisation: Diffusion and the "global gay". *Environment and Planning D: Society and Space* 24: 777–790.
- Plummer**, Ken 1998: Preface. I Jan Löffström (red.) *Scandinavian homosexualities: Essays on gay and lesbian studies*. Binghamton: Harrington Park Press, xiii–xvi
- Rahman**, Momin 2010: Queer as intersectionality: theorizing gay muslim identities. *Sociology* 44/5: 944–961.

- Rand**, Erin J. A (2004): Disunited nation and a legacy of contradiction. *Journal of Communication Inquiry* 28/4: 288–306.
- Rosenberg**, Tiina 2002: *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas.
- Rosenberg**, Tiina 2006: *L-ordet: Vart tog alla lesbiska vägen?* Stockholm: Normal.
- Rydström**, Jens 2008: Legalizing love in a cold climate: The history, consequences and recent developments of registered partnerships in Scandinavia. *Sexualities*, 11/1–2:193–226
- Røthing**, Åse & Stine Helena Svendsen 2009: Norskhet og seksualitet i skolen. I Mühleisen, Wencke & Åse Røthing (red.) *Norske seksualiteter*. Oslo: Cappelen.
- Sandström Lundh**, Elin Emil & Christoph Emmanuelle Fielder. *Vi är misfits! Queerfeministisk aktivism och anarkistiska visioner*. Stockholm: Normal 2009.
- Seidman**, Steven 1997: *Difference Troubles: Queering Social Theory and Sexual Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shepard**, Benjamin & Ronald Hayduk (red.) 2002: *From ACT UP to the WTO: Urban protest and community building in the era of globalization*. London: Verso.
- Svensson**, Ingeborg 2007: *Liket i garderoben: en studie av sexualitet, livsstil och begravning*. Stockholm: Normal.
- Warner**, Michael (red.) 1993/2004: *Fear of a queer planet: queer politics and social theory*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Wasshede**, Cathrin 2010: *Passionerad politik: Om motstånd mot heteronormativ könsmakt*. Malmö: Bokbox.
- Wickman**, Jan 2008: Hur handlingsmiljön formar aktivism: transgenderdiskurser i Finland och USA på 1990-talet. I Lise Kanckos & Ralf Kauranen (red.) *Social samhörighet och religion: festskrift till Susan Sundback*. Åbo: Åbo Akademis Förlag, 277–296.
- Östergren**, Petra 2009: Queersverige (bokrecension). *LO-tidningen*, 30 september 2005. Hämtat från <<http://www.petraostergren.com/content/view/35/58/>> [läst 3.5.2013].